

ЖАРАНДЫК ПРОЦЕССТЕГИ АТААНДАШТЫК

Окуу куралды түзгөндөр:

*Чүй областык сотунун төрагасынын орун басары
И.В. Горшковская,
Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын
жазык, жарандык сот өндүрүшү жана соттук
чечимдердин аткарылышын көзөмөлдөө
башкармалыгынын улук прокурору **А.А. Рустамбаев,**
САЖМнын окутуучусу **М.А Давлетбаева.***

Мазмуну

Ченемдик-укуктук база

Атайын адабият

Модулдун максаты

Модулдан күтүлүүчү жыйынтыктар

1. Жарандык процесстеги атаандаштык жөнүндө жалпы жоболор
2. Жарандык процесстеги атаандаштыкты камсыз кылууда соттун ролу
3. Жарандык иштер боюнча сот өндүрүшүндөгү атаандаштыктын элементи катары ишке катышкан адамдардын ролу
  - 3.1. Адвокат (өкүл) атаандаштык процессинин катышуучусу катары Анын статусу, укугу жана милдеттери
  - 3.2. Адвокатты (өкүлдү) сот отурумунан катышууга даярдоо
    - А. Сотко доо коюу стадиясында адвокаттын катышуусу
    - Б. Соттук териштирүүгө ишти даярдоо стадиясында адвокаттын катышуусу
    - В. Соттук териштирүү стадиясында адвокаттын катышуусу
    - Г. Соттук жарыш сөзгө адвокаттын катышуусу
  - 3.3. 2017-жылдагы ЖПКнын көз карашы менен жарандык процеске прокурордун катышуусунун өзгөчөлүктөрү
4. Жарандык процесстеги атаандаштыктын элементи катары соттук актыларды даттануу
  - 4.1. Соттук актыларды апелляциялык даттануу
  - 4.2. Соттук актыларды кассациялык даттануу

ЧЕНЕМДИК-УКУКТУК БАЗА

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы Мыйзамы менен кабыл алынды);
2. 2017-жылдын 25-январындагы №14 Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси (2017-жылдын 1-июлунан баштап күчүнө кирген);
3. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 15-ноябрындагы №138 “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамы;
4. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 15-ноябрындагы №134 «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзамы;
5. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 10-сентябрындагы №114 “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамы;
6. Кыргыз Республикасынын 1994-жылдын 27-майындагы № 1538-ХП “Саясий жана диний ынанымы үчүн, социалдык, улуттук жана башка белгилери боюнча куугунтуктан жапа чегип акталган граждандардын укугу жана гарантиялары жөнүндө” Мыйзамы;
7. Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 14-июлундагы №135 “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамы;
8. Кыргыз Республикасынын 2016-жылдын 16-декабрындагы №201 “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” Мыйзамы;
9. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленумунун 2018-жылдын 30-мартындагы №8 “Соттук териштирүүгө жарандык иштерди даярдоо жөнүндө” токтому;
10. Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун 2018-жылдын 28-декабрындагы № 94-б “Жазык сот өндүрүшүнө катышуу боюнча прокурорлордун ишин уюштуруу тууралуу” буйругу.

АТАЙЫН АДАБИЯТ

1. Н.М. Коршунов, Ю.Л. Мареев Жарандык процесс. /Окуу китеби. 3-басылыш - М., «Норма», 2009
2. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине илимий-практикалык комментарий. – Бишкек, 2011

МОДУЛДУН МАКСАТЫ

Бул модулдун максаты атаандаштык процесс шартында соттук отурумдарга катышуу эрежелерине угуучуларды окутуу, соттук териштирүүгө судьялардын, прокурорлордун жана адвокаттардын катышуусу жана процесстик жүрүм-турум өзгөчөлүктөрүн изилдөө жана талдоо, иш боюнча тараптардын тең укуктуулугун камсыз кылуу үчүн зарыл болгон шарттарды түзүү үчүн аларга көндүмдөрдү өткөрүп берүү, иштин жагдайларын толук жана объективдүү изилдөө жана ал боюнча мыйзамдуу, негиздүү жана адилеттүү чечим чыгаруу болуп саналат.

КҮТҮЛҮҮЧҮ ЖЫЙЫНТЫКТАР

Курсту аяктагандан кийин угуучулар:

1. тараптардын укуктарынын теңдигин камсыз кылуу;
2. ар бир катышуучунун көз карашы менен процесстин атаандаштыгын камсыз кылуу;
3. иштин жагдайларын ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө үчүн зарыл болгон шарттарды түзүү;
4. катышуучуларга алардын укуктарын жана милдеттерин түшүндүрүү;
5. ишке катышкан адамдардын өтүнмөсүн туура баяндоо жана чечүү;
6. соттук отурумга катышуунун натыйжалуулугун камсыз кыла алышат.

1. ЖАРАНДЫК ПРОЦЕССТЕГИ АТААНДАШТЫК ЖӨНҮНДӨ ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

Жарандык процесстеги атаандаштык формасы болжолдойт:

- 1) далилдерди берүүдө же изилдөөдө гана эмес, бардык жарандык сот өндүрүшү толугу менен тараптардын жана ишке катышуучу, башка адамдардын ортосундагы талаш-тартыш, атаандаштык формасында өтөт. Бул карама-каршы кагышып жаткан тараптар жана ушуга байланыштуу алардын ортосундагы зарыл болгон атаандаштык менен шартталат. Ар бир тарап өзү үчүн жагымдуу соттук чечимге жетүүнү максат кылат, ошондуктан бузулган укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоодо, өз укуктук позициясын жактоодо өзүнүн талаптарын жана каршы болууларын далилдөөгө жана негиздөөгө милдеттүү.
- 2) процессти козгоо, улантуу жана токтотуу, жалпы эреже катары тараптардын эркине жараша коюлат, ал сот тарабынан сейрек жана өзгөчө учурларда гана чектелет.

Жарандык процесстик укуктун ченемдеринин мазмунуна ылайык, атаандаштык принцибин үч аспектиде кароо керек.

Биринчи аспект *тараптардын жана ишке катышуучу, башка адамдардын далилдөө иши менен байланышкан.*

Далилдөө милдети биринчи кезекте процесстеги тараптарга жүктөлөт. Ар бир тарап өз талаптарынын же каршы пикирлеринин негизи катары шилтеме кылган жагдайларды далилдөөгө тийиш (ЖПКнын 65-бер. 1-б.). Тараптар далилдерди өздөрү берүүгө милдеттүү, өз алдынча далилдерди берүүгө мүмкүн эмес болгон жана кыйынчылык туудурган учурларда гана, сот алардын өтүнмөсү боюнча далилдерди талап кылып, аларга жардам көрсөтүүгө укуктуу. Тараптар далилдерди берүүдө жана аларды иликтөөгө катышууда бирдей укуктар менен колдонушат.

Тараптар жана ишке катышуучу башка жактар тарабынан берилген же алардын өтүнмөсү боюнча талап кылынган далилдер иштин фактылай жагдайларын белгилөө үчүн сот тарабынан изилденет жана бааланат. Жеке демилгеси боюнча сот тарабынан далилдерди жыйноо ишке ашырылбайт.

Тараптар жана ишке катышуучу башка жактардын далилдөө ишиндеги аталган эрежелери жарандык иштин натыйжасында, алардын кызыкчылыгы менен шартталат.

Экинчи аспект *тараптардын өзүнүн юридикалык позициясын тандоосуна, ошондой эле ал позицияны сотто коргоо ыкмалары жана каражаттары менен байланыштуу.*

Тараптар өз алдынча (соттон, башка органдардан жана адамдардан көз карандысыз) жарандык сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө өзүнүн позициясын

тандашат. Тараптар өзүнүн позициясын өзгөрткөн (доогер доодон баш тарткан, аталган талаптар менен макул болгон жоопкер кийин доону тааныган) учурларда дагы ал тарабынан жүрүм-турумду тандоо ишке ашыралат. Ошондой эле талаптар иш боюнча өзүнүн укуктук позициясын коргоонун каражаттары жана ыкмалары жөнүндө маселени дагы өз алдынча чечишет.

Үчүнчү аспект ***процессти жүргүзүүнүн формасы менен байланыштуу.***

Жарандык сот өндүрүшү тараптардын атаандаштыгынын негизинде ишке ашырылат. Жарандык сот процессинин баардык жүрүшү башынан баштап аяктаганга чейин атаандаштык формага ээ. Тараптар далил берүү, аларды изилдөөгө катышуу, иш боюнча өзүнүн укуктук позициясын негиздөө, соттук жарыш сөздө чыгып сүйлөө, ж.б. аркылуу атаандашышат. Сот жарандык укук жөнүндө талашты чечүүгө, калыс сот адилеттигин ишке ашырууга гана тийиш.

Тарыхта ошондой эле башка, карама каршылыктар дагы маалым, процесстин башы - ***тергөө же инквизиялык***, ага ылайык сот бийлиги өзүнүн демилгеси боюнча юридикалык фактыларды жана мамилелерди изилдөөгө киришет жана изилдөөнүн өзүндө бардык мүмкүн болгон ыкмалар менен материалдык чындыкты жабууга аракет кылат.

Учурда иштеп жаткан ЖПК атаандаштык негизинде курулган, ал тараптардын диспозитивдүү ыйгарым укуктарын чектеген чекте гана жарандык укуктук мамилелер жаатында соттун жана башка органдардын (анын ичинде прокуратура) кийлигишүүсүнө жол берилгендигин болжолдойт.

Атаандаштык принцибин ишке ашыруунун шарты катары тараптардын процесстик тең укуктуулугу чыгат, себеби өзүнүн субъективдүү укуктарын жана кызыкчылыктарын жактоодо тараптар бирдей процесстик каражаттарды колдонуу менен бирдей укуктук шарттарда гана атаандаша алышат.

Тең укуктуулук принциби материалдык укуктук мамилелердин субъектилеринин (жарандык, үй-бүлөлүк, эмгектик, ж.б.) бирдейлигинде (бирдей укуктук абалда) негизделет жана тараптардын бирдей процесстик укуктары менен процесстик милдеттерин аныктайт (ЖПКнын 10-бер.). талаш- тартыштуу материалдык укуктук мамилелердин субъектилери процессте өзүнүн укуктары менен кызыкчылыктарын коргоо үчүн бирдей процесстик мүмкүнчүлүктөр берилген тараптардын ордун ээлейт.

Тең укуктуулук принциби жана атаандаштык принциби алардын ортосундагы бузулбас байланыштын чыккан, ЖПКнын бир беренесинде бекитилген (10-бер.). Бир тараптан, тараптардын процесстик тең укуктуулук принциби тараптарга атаандаштык башталыштарынын негизинде ишке катышууга берет. Ошондуктан процесстеги атаандаштыкка өбөлгө катары каралат. Экинчи тараптан, тараптардын атаандаштыгы алардын процесстик тең укуктуулугун,

өзүнүн позициясын жактоодо аларга бирдей процесстик каражаттарды берүүнү болжолдойт.

Атаандаштык принцибин ишке ашыруу, өзүнүн жыйындысында чындыкты табуу жана адилеттүү соттук чечимди чыгаруу үчүн максималдуу ылайыктуу шарттарды пайда кылган бир нече процесстик эрежелерди сактоо менен байланыштуу.

Жарандык сот өндүрүшүндөгү атаандаштык принциби *“кызыкдар болгон адам далилдейт”* деген аксиомадан чыгат. Тараптар – доогер жана жоопкерге – доо процессиндеги негизги далилдөө жүгү жүктөлгөн. Доо эмес өндүрүштө далилдөө милдети арыздануучуга (буйрук тартибинде - өндүрүүчүгө) жана башка кызыкдар болгон адамдарга жүктөлгөн. Мында сот процессти көз карандысыз, объективдүү жана калыс жетектөөгө, процеске катышкан адамдарга процесстик укуктарды жана милдеттерди түшүндүрүүгө, алардын укуктарын ишке ашырууга көмөктөшүүгө тийиш. Судьянын милдети – тараптарды иштебеген далилдер үчүн чогултпастан, далилдөө материалын толук жана ар тараптуу иликтөө, иштин фактылай жагдайларын белгилөө үчүн шарт түзүү.

2. ЖАРАНДЫК ПРОЦЕССТЕГИ АТААНДАШТЫКТЫ КАМСЫЗ КЫЛУУДА СОТТУН РОЛУ

Атаандаштык принциби жалпысынан Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 100-бер. бекитилген: сот өндүрүшү тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде жүзөгө ашырылат.

Сот өндүрүшүнүн айрым түрлөрү үчүн аталган принциптин конкреттүү мазмуну процесстик кодекстерде жазылган.

Кыргыз Республикасынын ЖПКнын 10-бер. 1-б. каралган, анда жарандык иштер боюнча сот адилеттиги тараптардын атаандашуучулугунун жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылат деп белгиленген.

Жалпысынан **атаандаштыктын маңызы** төмөнкүдөй:

- 1) Сот далилдерди өзү чогултпайт, атаандаштык процеске тараптардын катышуусуна жана алардын далилдерин берүүсүнө шарт түзөт;
- 2) Тараптар өздөрүнүн талаптарына жана каршылыктарына негиз катары шилтеме кылган жагдайларды далилдөөгө милдеттүү, ал эми далилдерди берүүдө кыйынчылыктар бар болгон учурларда далилдерди талап кылуу тууралуу сот алдында өтүнмө берүүгө укуктуу;
- 3) Далилдөө далилдерди берүү процесси катары, эреже тартибинде биринчи инстанциядагы сотто ишке ашырылат.

Тараптар өздөрү чечишет жана алардан гана көз каранды:

- атаандаштык процеске катышуу же катышпай коюу;
- доогер көрсөтүлгөн доону колдоо;
- жоопкерге карата доого каршы чыгуу же аны таануу;
- өзүнүн талаптары жана каршылыктарына негиз катары далил келтирүү;
- соттук отурумга келүү;
- соттук чечимди даттануунун чегин аныктоо, ж.б.

Мында, ушундай процесстерге катышуудан баш тартуу эми мурдагыдай сот үчүн эмес, тараптар үчүн жагымсыз кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

Атаандаштык принципин жөнгө салган ченемдер, төмөнкүдөй бөлүнөт:

- жалпы жоболор, анда жарандык сот өндүрүшү тараптардын атаандашуучулугунун жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылат жана далилдерди берүү жана аларды изилдөөгө катышуу боюнча тараптар бирдей укуктар менен колдонушу бекитилген;
- ушул чөйрөдө соттун (судьянын) ишин жөнгө салган ченемдер, анын ролу жана ыйгарым укуктары;
- далилдөө процессинде тараптардын ишин жөнгө салган ченемдер, алардын

укуктары, милдеттери жана милдеттерин аткарбай коюунун же укуктарын жүзөгө ашырбоонун кесепеттери.

Атаандаштык процесстин шартында сот үчүн эң башкысы - ишке катышып жаткан адамдар өздөрүнүн процесстик укуктарын жана аларга жүктөлгөн процесстик милдеттерди ишке ашырууга; доо арыз берүүгө, доого өздөрүнүн каршылыгын билдүүгө, тосмо доо берүүгө, арыз же өтүнмөгө уруксат, иш боюнча жалпысынан жана соттук териштирүүнүн жүрүшүндө пайда болгон суроолор боюнча өз өзүнчө өздөрүнүн позициясын негиздөө, далилдерди берүүгө, аларды иликтөөгө катышуу, ж.б. үчүн бардык шарттарды түзүү.

Сот тарабынан бул ролду аткаруунун негизги шарты болуп: соттун көз карандысыздыгы, ишке катышкан адамдарга карата объективдүү жана калыс мамилеси, иш боюнча өндүрүштө алардын процесстик тең укуктуулугун камсыз кылуу саналат.

Сот, өзүнүн көз карандысыздыгын, объективдүүлүгүн жана калыстыгын сактоо менен:

- процеске жетекчилик кылат;
- ишке катышып жаткан адамдарга алардын укуктары менен милдеттерин түшүндүрөт;
- процесстик иш аракеттерди аткаруунун же аткарбай коюунун кесепеттери жөнүндө эскертет;
- ишке катышып жаткан адамдарга алардын укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтөт;
- далилдерди ар тараптуу жана толук иликтөө, жарандык иштерди кароодо жана чечүүдө мыйзамдарды туура колдонуу жана фактылай жагдайларды белгилөө үчүн шарттарды түзөт;
- чечим кабыл алуу үчүн далилдерди баалайт.

Соттун жогоруда аталган иш-аракеттери төмөнкүлөрдө камтылат:

1. Сот тарабынан эскертүү – бул тараптардын тигил же бул иш-аракеттеринин кесепеттерин түшүндүрүү:

- доогер доодон баш тартуу, жарашуу макулдашуусун түзүү – бул учурда иш боюнча өндүрүш токтотулат жана ушундай эле кайра доо коюуга жол берилбейт;
- жоопкер доону моюнга алганда - билдирилген талаптарды канааттандыруу жөнүндө чечим чыгарылат (ЖПКнын 175-бер. 43-б.);
- бир тарап өз талаптарын жана каршы пикирлерин негиздеген жагдайларды башка тараптын моюнга алышы - биринчи тарапты бул жагдайларды андан ары далилдөө зарылчылыгынан бошотот (ЖПКнын 170-бер.4-б.);
- далилди өзүндө кармап турган жана аны сотко бербеген тарап – сот ушул тарапка каршы багытталган далил катары эсептөөгө укуктуу (ЖПКнын 82-бер, 87-бер.);

- тарап экспертизага катышуудан качканда, изилдөө үчүн зарыл материалдар менен документтерди эксперттерге бербеген учурда, анын кесепетинен экспертизаны жүргүзүү мүмкүн болбогондо – сот кайсы тарап экспертизадан качып жаткандыгына, ошондой эле ал үчүн бул экспертиза кандай мааниге ээ экендигине жараша, айкындоо үчүн экспертиза дайындалган фактыны аныкталды же жокко чыгарылды деп таанууга укуктуу (ЖПКнын 93-бер.4-б.);
- жоопкердин коюлган доо боюнча далилдерди жана каршы пикир бербегендиги - иште бар болгон далилдер боюнча кароого мүмкүнчүлүк берет (ЖПКнын 152-бер. 4-б.).

2. **Сот тарабынан ишке катышып жаткан адамдарга өз укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтүү:**

далилдерди берүү алар үчүн кыйын болгондо, далилдерди талап кылуу аркылуу алардын өтүнмөсү боюнча ишке ашырылат (ЖПКнын 66-бер.2-б).

Өзүнүн демилгеси боюнча сот төмөнкү учурларда далилдерди талап кыла алат:

- мыйзамда түз көрсөтүлгөн учурларда;
- ишти туура чечүү максатында, жалпы укук мамилелеринен келип чыккан иштерди караган жана чечкен учурларда (АПК);
- жарандын психикасынын бузулуусу жөнүндө жетиштүү маалыматтар бар болгон учурда, жаранды ишке жарамсыз деп таануу жөнүндө ишти соттук териштирүүгө даярдоодо (соттук-психиатриялык экспертизаны дайындоо);
- далилдин аныктыгына шек санаганда.

3. **Шарттарды түзүү** – соттун бул иш-аракеттери ЖПКнын 65-бер. 2-б. ачылган:

ишке катышуучу жактардын талаптарынын жана каршы пикирлеринин негизинде ишти туура чечүү үчүн кайсы жагдайлардын мааниси бар экендигин сот колдонулууга жатуучу укук ченемдерин эске алуу менен аныктайт.

Мында, ЖПКнын 151-бер. 1,2,4-бөлүктөрүнө ылайык, ишти соттук териштирүүгө даярдоонун милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- ишти туура чечүү үчүн мааниси бар жагдайларды тактоо;
- тараптардын укук мамилелерин жана жетекчиликке алына турган мыйзамды аныктоо;
- тараптардын жана ишке катышуучу жактардын зарыл далилдерди берүүсүн камсыз кылуу.

Көмөк көрсөтүү жана шарттарды түзүү боюнча соттун функциялары өз ара тыгыз байланышкан жана тараптар өздөрүнүн далилдерин бере алышына багытталган. ЖПКнын 65-бер. ылайык, ишке катышуучу жактар өз талаптарынын же каршы пикирлеринин негизи катары шилтеме кылган жагдайларды далилдөөгө тийиш,

тараптар жана ишке катышуучу башка жактар кошумча далилдерди келтирүүгө укуктуу.

Далилдерди чогултуу процесси:

- далилдер тараптар жана ишке катышуучу башка жактар жана алардын өкүлдөрү тарабынан берилет;
- сот тарабынан адамдардан жана уюмдардан аларда болгон далилдер талап кылынат;
- талап кылуу тууралуу өтүнмө берген адамдарга жазуу жүзүндөгү далилдерди же далил буюдарды берүү, аларды кийин сотко берүү максатында аларды алуу укугуна суроо талап берүү;
- күбөлөрдү сотко чакыруу;
- экспертиза дайындоо;
- далилдерди чогултуу менен байланышкан соттук тапшырмаларды башка сотторго жиберүү;
- далилдерди камсыз кылуу.

Сот тарабынан тараптардын өтүнмөсүн туура чечүү олуттуу мааниге ээ. Өз кезегенде, тараптар аны туура тариздөөгө милдеттүү. Далилдерди талап кылуу тууралуу өтүнмө төмөнкү маалыматтарды камтууга тийиш:

- белгиленген далилдер;
- мааниси бар кайсы жагдайларды алар өзү ырастай же жокко чыгара ала тургандыгы;
- далилди алууга тоскоолдук кылып жаткан себептер;
- анын жайгашкан жери.

Мыйзам ошондой эле далилдөөдөн качканда соттун иш-аракеттин, анын ичинде төмөнкү учурларда соттун иш-аракеттерин дагы жөнгө салат:

- эгерде далилди өзүндө кармап турган жана аны сотко бербеген тарап – сот ушул тарапка каршы багытталган далил катары эсептөөгө укуктуу (ЖПКнын 77-бер.1-б.);
- тарап экспертизага катышуудан качканда, изилдөө үчүн зарыл материалдар менен документтерди эксперттерге бербеген учурда, анын кесепетинен экспертизаны жүргүзүү мүмкүн болбогондо – сот кайсы тарап экспертизадан качып жаткандыгына, ошондой эле ал үчүн бул экспертиза кандай мааниге ээ экендигине жараша, айкындоо үчүн экспертиза дайындалган фактыны аныкталды же жокко чыгарылды деп таанууга укуктуу (ЖПКнын 93-бер.4-б.);
- жоопкердин коюлган доо боюнча далилдерди жана каршы пикир бербегендиги - иште бар болгон далилдер боюнча, тактап айтканда доогер берген далилдердин негизинде гана кароого мүмкүнчүлүк берет (ЖПКнын 152-бер. 4-б.).

4. Сот атаандаштык процесстин жыйынтыгы боюнча **далилдерди баалайт:**

- сот далилдерге сот отурумунда жыйынды түрүндө иликтенген далилдерди калыс, ар тараптуу жана толук кароого негизделген ички ишеними боюнча, мыйзамды жетекчиликке алуу менен баа берет (ЖПКнын 76-бер.);
- сот берилген далилдердин ичинен иш үчүн мааниси бар, атап айтканда тиешелүүлүгү боюнча талаптарга ылайык далилдерди гана кабыл алат (ЖПКнын 86-бер.);
- иштин мыйзам боюнча белгилүү бир далилдөө каражаттары менен ырасталууга тийиш болгон, атап айтканда далилдердин жол берилүүчү принцибине жооп берген жагдайлар эч кандай башка далилдөө каражаттары менен ырасталышы мүмкүн эмес (ЖПКнын 69-бер.).

Сот соттук отурумга тараптардын келбей коюусун далилдөөдөн качуу катары баалоого укуктуу, ал процесстик мыйзамда бекитилген:

- эгерде, өздөрү жок кезде ишти териштирүү жөнүндө өтүнбөгөн тараптар сотко чакыруу боюнча келбесе, ал эми доогер ишти маңызы боюнча чечүүнү талап кылбаса, сот арызды кароосуз калтырат (ЖПКнын 222-бер. 6-б.);
- жогоруда аталган жагдайларда жоопкер маңызы боюнча ишти кароону талап кылса, доогер жок сот ишти кароого укуктуу (ЖПКнын 169-бер. 4-б.);
- талаптагыдай кабардар кылынган ишке катышуучу жактардын кимдир-бирөөсү соттук отурумга келбеген учурда, эгерде келбегендигинин себептери жөнүндө маалымат жок болсо же болбосо, келбегендигин себептерин жүйөлүү эмес болсо, сот ал адам жок ишти кароого укуктуу (ЖПКнын 169-бер.4-б.);
- ишке катышкан адамдын өкүлүнүн соттук отурумга келбей коюусу ишти кароого тоскоолдук болбойт.

3. ЖАРАНДЫК ИШТЕР БОЮНЧА СОТ ӨНДҮРҮШҮНДӨГҮ АТААНДАШТЫКТЫН ЭЛЕМЕНТИ КАТАРЫ ИШКЕ КАТЫШКАН АДАМДАРДЫН РОЛУ

3.1. Адвокат (өкүл) атаандаштык процессинин катышуучусу катары. Анын статусу, укугу жана милдеттери

КР Конституциясынын жоболоруна ылайык, ар бир адамга юридикалык квалификациялуу жардам алуу укугу кепилдендирилет.

Адвокаттар – укук жаатында жетиштүү атайын билимге ээ жана сотто иш жүргүзүү боюнча практикалык тажрыйбасы бар, алар үчүн башка адамдардын укуктарын, эркиндигин жана кызыкчылыктарын коргоо жана коргоого жардам көрсөтүү – бул кесиптик иши болгон адамдар, алар квалификациялуу укуктук жардам көрсөтүшөт. Ушуга байланыштуу, көп учурларда жарандардын соттогу өкүлү болуп адвокаттар болушат.

КР ЖПКде адвокат деп адвокаттык ишти жүргүзүү укугуна мыйзамда белгиленген тартипте лицензия алган жана Адвокатуранын мүчөсү болуп саналган Кыргыз Республикасынын жараны таанылат (ЖПКнын 2-бер.1-б.). Демек, ордер боюнча жарандык процессте иш алып барган адвокат бул талаптарга шайкеш келүүгө тийиш.

Жарандык иштер боюнча адвокаттын кызмат көрсөтүүсү жазык иштер боюнча адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн кызматтардан олуттуу айырмачылыктага ээ. Экинчи учурда адвокат соттук процессте өз кардарын коргоо ролунда чыкса, биринчи учурда – ал ишеним кылган адамдын өкүлү болот жана бул процесстин башкы катышуучусу катары активдүү роль ойнойт. Бул айырмачылыктар укук мамилесинин спецификасы жана талаштардын өзгөчөлүктөрү менен шартталат.

Жарандар өз иштерин жеке өздөрү же өкүлдөрү аркылуу жүргүзүү укугу ЖПКнын 57-бер. бекитилген. Жарандын ишке жеке өзү катышуусу аны ушул иш боюнча өкүлгө ээ болуу укугунан ажыратпайт. Мында жаран жарандык процессте катышуунун үч формасынын бирин тандайт:

- ишти өзү алып баруу,
- ишти өкүл менен бирге алып баруу,
- процеске жеке өзү катышпастан, ишти өкүл аркылуу алып баруу.

Мында, процессте өкүл болуп адвокат гана эмес, ЖПКнын 59-бер. талаптарын канаатандырган башка адамдар дагы боло алышат.

Жарандык процессте өкүлчүлүктү ишке ашыруу укугуна ээ болгон субъектилердин ичинен, адвокаттарга бир нече себептерден улам өзгөчө талаптар коюулат: кесипкөйлүк жана компетентүүлүк, уюштуруу-укуктук жана процесстик статустар, берилген ыйгарым укуктардын көлөмү, өз милдеттерин аткарууга адеп-ахлактык жана психологиялык даярдануусу, кесиптик милдеттерин сапаттуу жана өз убагында аткарууга жоопкерчилик.

Жарандык сот өндүрүш процессинде ишеним кылган адамдын кызыкчылыктарын жактоо үчүн негиз болуп адвокат менен ишеним кылган адамдын ортосунда түзүлгөн ишеним кылган адамга же ал дайындаган адамга **юрдикалык жардам көрсөтүү жөнүндө макулдашуу** түзүлөт. Ишеним кылган адам адвокатка ишти кароо жана чечүүдө анын кызыкчылыктарын жактоо үчүн бардык зарыл иш-аракеттерди аткарууга ыйгарым укук берет, же болбосо айрым процесстик иш-аракеттерди гана аткарууну адвокатка тапшырат. Мисалы, ишеним кылган адам адвокатка конкреттүү инстанцияда, бир гана ишти алып барууга ыйгарым укук берүүгө же тескерисинче, мыйзамда каралган бардык укуктары адвокатка берүүгө укуктуу.

Адвокат менен ишеним кылган адамдын ортосундагы макулдашууга талаптар “Кыргыз Республикасынын адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамдын 27-бер. баяндалган.

Юридикалык жардам көрсөтүү жөнүндө макулдашуу юридикалык жардам көрсөтүүгө ишеним кылган адам менен адвокаттын ишеним кылган адамдын өзүнүн же ал тарабынан дайындалган адамдын ортосунда жөнөкөй жазуу жүзүндө түзүлгөн жарандык-укуктук келишим болот.

Аталган Мыйзамдын 27-бер. 3-б. ылайык юридикалык жардам көрсөтүү жөнүндө макулдашуунун олуттуу шарттары төмөнкүлөр болуп саналат:

1) тапшырманы аткарууну кабыл алган адвокатка (адвокаттарга), ошондой эле алардын адвокаттык уюмга таандыктуулугун көрсөтүү;

2) тапшырманын предмети;

3) көрсөтүлгөн юридикалык жардам үчүн сыйакынын ишеним кылган адам тарабынан төлөнүү шарттары;

4) тапшырманын аткарылышы менен байланышкан адвокаттын (адвокаттардын) чыгымдарын компенсациялоонун тартиби жана өлчөмү;

5) тапшырманы аткарууга кабыл алган (кабыл алышкан) адвокаттын (адвокаттардын) жоопкерчилигинин өлчөмү жана мүнөзү.

Мындан тышкары, Мыйзамдын 27-бер. 5-б. юридикалык жардам берүү боюнча адвокаттын ыйгарым укуктары адвокат менен ишеним кылган адамдын ортосунда түзүлгөн макулдашуунун негизинде адвокаттык кабинет же болбосо адвокаттык уюм формасында адвокаттык ишти жүзөгө ашыруучу адвокат тарабынан берилген **тапшырма ордери** менен ырасталгандыгы каралган. Тапшырма ордеринин формасы Адвокатура тарабынан бекитилет. Башка учурларда адвокат ишеним каттын негизинде ишеним кылган адамдын атынан чыгат.

Ушуга байланыштуу, *адвокат сотто өкүл катары чыгуу укугу ЖПКнын 62-бер. маңызы боюнча нотариалдык ырасталган ишеним кат менен, ошондой эле ордер менен тастыктала тургандыгын* белгилеп кетүү зарыл. Ыйгарым укуктарды биринчидей дагы, экинчи учурдагыдай дагы тариздөө мүмкүн жана ал ишеним кылган адамдын артыкчылыктуу укугу болуп саналат. Ишеним кылган адам өзү чечет: анын адвокатынын ыйгарым укуктарын кандай тариздейт жана ага кандай ыйгарым укуктарды берет.

Бирок мында, айрым ыйгарым укуктарды адвокат өкүлдүк дайындаган жак берген ишеним катта *атайын эскертилген учурда гана аткарууга укуктуу* экендигин белгилеп кетүү керек (мисалы, доoger доодон баш тартуу, тараптар ортосунда жарашуу макулдашуусун түзүү, соттун чечимине даттанууга кол коюу, ж.б.).

Жарандык процессте тараптын өкүлү катары адвокаттын ыйгарым укуктары ЖПК менен жөнгө салынган. Бирок адвокат-өкүлдүн толук **укуктары менен милдеттери** “Кыргыз Республикасынын адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамында жазылган.

Адвокаттын укуктары менен милдеттерин, ЖПК менен жогоруда аталган Мыйзамда, алардын аныктамаларынын маанисин салыштыруу төмөнкүдөй көрүнөт:

	ЖПК	“Адвокатура жөнүндө” Мыйзам
Укуктары	ЖПКнын 37-бер. 2-б. жалпы жоболор: 1) өкүлү болуп жаткан адамдын атынан жана анын тапшырмасы боюнча бардык процесстик иш-аракеттерди аткарат, тактап айтканда: 2) иштин материалдары менен таанышууга, алардан көчүрүп жазмаларды алууга, алардын көчүрмөсүн алуу; 3) четтетүүлөрдү билдирүү; 4) далилдерди келтирүү жана аларды изилдөөгө катышуу;	Мыйзамдын 25-бер.1-б.: 1) 1) ишеним кылган адамдын тапшыруусу боюнча тийиштүү маселелерди чечүү ыйгарым укугуна кирген бардык мамлекеттик органдарда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында алардын өкүлдөрү катары чыгууга жана укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо; 2) юридикалык жардам көрсөтүү үчүн зарыл болгон маалыматтарды чогултууга, анын ичинде мамлекеттик органдардан, жергиликтүү өз

	<p>5) ишке катышуучу башка жактарга, күбөлөргө, эксперттерге жана адистерге суроо берүү;</p> <p>6) өтүнүч билдирүү, анын ичинде далилдерди талап кылуу тууралуу ;</p> <p>7) сотко оозеки жана жазуу жүзүндөгү түшүндүрмөлөрдү берүү;</p> <p>8) сот процессинин жүрүшүндө келип чыгуучу бардык маселелер боюнча өзүнүн жүйөлөрүн келтирүү, ишке катышуучу башка жактардын өтүнмөлөрүнө жана жүйөлөрүнө каршы чыгуу;</p> <p>9) сот актыларын даттануу;</p> <p>10) ЖПКНЫНте берилген башка процесстик укуктарды пайдалануу.</p> <p>ЖПКНЫН 63-бер.2-б. – атайын ыйгарым укуктары, алар ишеним катта атайын эскертилүүгө тийиш:</p> <p>1) доо арызына (арызга) же доо арызына (арызга) каршы пикирге кол коюу, аларды берүү;</p> <p>2) доону камсыз кылуу жөнүндөгү арызга кол коюу;</p> <p>3) ишти бейтарап сотко өткөрүп берүү;</p> <p>4) иштин факты жүзүндөгү жагдайлары боюнча макулдашуу түзүү;</p> <p>5) жаңыдан ачылган жагдайлар жана жаңы жагдайлар боюнча боюнча сот актыларын кайра кароо жөнүндө арызга кол коюу;</p>	<p>алдынча башкаруу органдарынан, ошондой эле коомдук бирикмелерден жана башка уюмдардан маалыматтарды жана башка документтерди суратып алууга. Көрсөтүлгөн органдар жана уюмдар Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте адвокатка ал сураткан документтерди же алардын күбөлөндүрүлгөн көчүрмөлөрүн адвокаттын суроо-талабы алынган күндөн тартып 14 жумушчу күндүн ичинде берүүгө милдеттүү;</p> <p>3) конституциялык, жарандык жана административдик сот өндүрүшүндө, ошондой эле жазык сот өндүрүшүндө жана административдик укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча өндүрүштө далил катары пайдаланылышы мүмкүн болгон фактылар жөнүндө маалыматтарды жыйноо;</p> <p>4) күбөлөрдүн жазуу жүзүндөгү түшүндүрмөлөрүн алууга, жерин карап чыгуунун жеке протоколдорун түзүү;</p> <p>5) жеке жактардын макулдугу боюнча документтерди же күбөлөндүрүлгөн көчүрмөлөрдү суратууга жана алуу;</p> <p>6) тапшырманы аткаруу үчүн зарыл болгон документтер жана материалдар менен уюмдарда таанышуу;</p> <p>7) атайын билимди талап кылган маселелер боюнча адистердин жазуу жүзүндөгү корутундуларын алуу;</p> <p>8) кызмат адамдарынын</p>
--	---	---

	<p>6) ишти аксакалдар сотуна өткөрүп берүү;</p> <p>7) доо талаптарынан толук же бөлүгүндө баш тартуу;</p> <p>8) доону толук же бөлүгүндө таануу;</p> <p>9) доо талаптарын көбөйтүү же азайтуу;</p> <p>10) доонун предметин жана негиздерин өзгөртүү;</p> <p>11) жарашуу макулдашуусун түзүү;</p> <p>12) ыйгарым укуктарын башка жакка өткөрүп берүү (кайра ишенүү);</p> <p>13) сот актысын даттануу;</p> <p>14) даттануудан баш тартуу;</p> <p>15) аткаруу барагын берүү.</p> <p>Жарандык сот өндүрүшүндө өкүлчүлүк кылган адвокаттын конкреттүү иш-аракеттери ишеним кылган адамдын процесстик статусу менен (жоопкер, доогер же үчүнчү жак) жана адвокат-өкүлгө берилген ыйгарым укуктарын көлөмү менен аныкталат.</p>	<p>кабылдоосунда өтүнүчтөрдү жана даттанууларды берүүгө жана мыйзамга ылайык алардан ошол өтүнүчтөр жана даттануулар боюнча жазуу жүзүндө жоопторду алуу;</p> <p>9) мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын отурумдарында жана уюмдарда өздөрүнүн сунуштоолорун кароого катышууга жана алардын маани-мазмуну боюнча түшүнүк берүү;</p> <p>10) иштин материалдарынан зарыл маалыматтарды жазып алууга жана/же алардын көчүрмөлөрүн алуу, ж.б.</p>
Милдеттери	<p>37-бер.2-б.:</p> <p>Ишке катышуучу жактар аларга таандык бардык процесстик укуктарды ак ниеттүү пайдаланууга жана өзүнүн процесстик милдеттерин аткарууга милдеттүү. Процесстик милдеттер аткарылбаганда ЖПКда жана Кыргыз Республикасынын башка мыйзамдарында каралган натыйжалар келип чыгат.</p>	<p>Мыйзамдын 26-бер.:</p> <p>Ишеним кылган адамдардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо, корголуучунунун сот адилеттүүлүгүнө жетүүсүн камсыз кылуу үчүн мыйзам менен каралган баардык каражаттарды жана ыкмаларды пайдалануу.</p>
Тыюу салуулар		<p>Мыйзамдын 25-бер.2-б. – адвокат укуктуу эмес:</p>

		<p>1) эгерде ал мурдатан эле мыйзамсыз мүнөзгө ээ болгон учурда, юридикалык жардам көрсөтүү үчүн кайрылган адамдан тапшырма алууга;</p> <p>2) юридикалык жардам көрсөтүү үчүн ага кайрылган адамдан тапшырма алууга, эгерде ал:</p> <p>а) ишеним кылган адамга ушул иш боюнча юридикалык жардам көрсөтүп жаткан же мурда көрсөткөн болсо, анын кызыкчылыктары жардам сурап кайрылган адамдын кызыкчылыктарына карама-каршы келсе (тараптардын өз ара макулдашуусу боюнча ортомчу катары чыккан учурларды кошпогондо);</p> <p>б) ишеним кылган адам менен макулдашуунун предмети боюнча аталган адамдын кызыкчылыгынан айырмаланган өз алдынча кызыкчылыкка ээ болсо;</p> <p>в) ишке судья, прокурор, алгачкы териштирүү жүргүзгөн адам, тергөөчү, эксперт, адис, котормочу, күбө, жабыр тартуучу же калыс күбө, граждандык доогер же граждандык жоопкер катары катышса;</p> <p>г) аталган адамдын ишин териштирүүгө же кароого катышкан же катыша турган кызмат адамы менен туугандык жана үй-бүлөлүк мамиледе болсо;</p> <p>3) адвокат ишеним кылган адамдын же корголуучунун өздөрү мурдатан билерине</p>
--	--	---

		ынанган учурларды кошпогондо, иш боюнча ишеним артуучунун же корголуучунун эркине каршы көз карашты ээлөөгө; 4) ишеним кылган адамдын же корголуучунунун макулдугусуз ага өзү тарабынан көрсөтүлгөн юридикалык жардамга байланыштуу ишеним кылган адам же корголуучу тарабынан билдирилген маалыматтарды ачыкка чыгарууга; 5) өзүнө алган коргоодон баш тартууга.
--	--	---

3.2. Адвокатты (өкүлдү) сот отурумуна катышууга даярдоо

А. Сотко доо коюу стадиясында адвокаттын катышуусу

Жеке же юридикалык жак адвокатка юридикалык жардам көрсөтүү үчүн кайрылганда, адвокат:

- кайрылган адам менен психологиялык байланышты түзүү;
- анын доо талаптарынын маңызын түшүнүү;
- квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү зарыл.

Кардардын тапшырмаларынын мыйзамдуулугуна ынангандан кийин, адвокат сотто ишти жүргүзүүнү өзүнө алат жана соттук териштирүүгө даярдана баштайт, мында ишеним кылган адам менен баарлашууда анын ниетин жана талаптарын билет, иштин жагдайларын изилдейт, көйгөйгө укуктук баа берет, укуктук талашты чечүүгө мүмкүн болгон жолдорун ачат, сотто иш жүргүзүү тактикасын белгилейт, процеске кандай статуста (адвокат же өкүл катары) катышаарын аныктайт.

Ушул эле стадияда укуктук жардам көрсөтүү жөнүндө келишим таризделет, ордер же ишеним кат берилет.

Соттук териштирүүгө даярданууда адвокат-өкүл өзүнүн ишеним кылган адамына сотто ишти кароо тартибин, анын процесстик укуктарын жана милдеттерин түшүндүрүү, жүрүм-турум манерасы тууралуу, соттун жана ишке катышкан башка адамдардын суроолоруна жооп жана түшүндүрмө берүүдө кандай сүйлөө керектиги жөнүндө, жана кийим формасы жөнүндө кеңеш жана сунуштарды берүүсү зарыл.

Соттук териштирүүгө ишти даярдоо стадиясында адвокаттын ишинин өзгөчөлүгү болуп далилдерди чогултуу жана сунуштоо, ошондой эле иш боюнча укуктук позициясын түзүү саналат.

Сотко чейинки стадияда адвокат бардык процесстик документтерди сабаттуу түзүүгө, доо арызын берүүгө, ишке катышууга тартылууга тийиш адамдардын чөйрөсүн табууга, далилдерди талап кылып алуу тууралуу, доону камсыз кылуу же далилдерди камсыз кылуу тууралуу өтүнмө берүүгө, тактап айтканда ишти өз убагында чечүү үчүн зарыл болгон бардык иш-аракеттерди аткарууга тийиш.

Доо арызын даярдоодо жана сотко берүүдө адвокаттын биринчи кезектеги максаты болуп иш боюнча өндүрүш козгоого жана ишти андан ары кароого жетишүү саналат.

ЖПКнын 134 жана 135-бер. доо арызга болгон милдеттүү талаптардын тизмесин белгилейт. Доо арыздын тексти туура болууга, берилген талаптар фактылай жана ченемдүү негиздемени камтууга тийиш. Адвокаттын формалдуу талаптарды сактоого болгон кайдыгер мамилеси терс процесстик кесепеттерге алып келиши ыктымал: доо арыздын мазмунуна коюлган талаптарды аткарбаган учурда ал кыймылсыз калтырылат. Эгерде адвокат сот тарабынан берилген мөөнөттө, ага байланыштуу доо арыз кыймылсыз калтырылган кемчиликтерди чететтпесе, доо арыз кайтарылат. Ушуга окшош адвокаттын кесипкөй эмес аракеттеринин натыйжасында ишеним кылган адам мисалы, доонун эскирүү мөөнөтү же сотко кайрылуу мөөнөтү аяктагандыгы тууралуу сөз болуп жатканда, өз кызыкчылыктарын сотто коргой албай калуу коркунучу бар.

Адвокат ЖПКнын 137 жана 138-бер. каралган доо арызды кабыл алуудан баш тартуу жана доо арызды кайтарууга алып келген жагдайларды дагы көңүлгө алуу тийиш. Доо арызды кабыл алуудан баш тартуунун укуктук кесепеттери - мындай баш тартуу арыздануучу ошол эле жоопкерге, ошол эле предмет жана ошол эле негиздер боюнча доо менен сотко кайра кайрылууга тоскоолдук пайда болушунда камтылган. Ошондуктан соттук чечимдин мыйзамсыз экендигине адвокат шек санабаса, ал жеке даттануу берүү аркылуу арызды кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө судьянын аныктамасын өз учурунда даттанууга тийиш.

Мыйзамдын талаптары адвокат тарабынан сакталышы иш боюнча сотто өндүрүштү кыска мөөнөттө козгоого мүмкүнчүлүк берет жана иштин кыймылына тоскоолдуктардын пайда болушун алдын алат, демек, башынан баштап ишеним кылган адамдын кызыкчылыктарын эң жакшы жактайт.

Дагы бир маанилүү жагдай, аны адвокат *ишке катышкан адамдардын чөйрөсүн белгилөө* стадиясында чечүүгө тийиш. Ал үчүн тараптар ортосунда түзүлгөн укук мамилелерин талдоо, андан кийин укуктар менен милдеттердин конкреттүү алып жүрүүчүлөрүн белгилөө зарыл. ЖПКга ылайык, доогерди,

ошондой эле жоопкерди алмаштырууга мүмкүн эмес, ага доогердин өтүнмөсү боюнча гана жол берилет. Тийиштүү түрдө доогер менен жоопкерди туура эмес белгилөө доодон баш тартуу тууралуу сот тарабынан чечимди чыгарууга алып келет.

Б. Соттук териштирүүгө ишти даярдоо стадиясында адвокаттын катышуусу

Жарандык процесстеги маанилүү этап болуп ишти соттук териштирүүгө даярдоо стадиясы саналат.

ЖПКнын 150-бер. 3-б. ылайык, соттук териштирүүгө даярдоо жарандык процесстин милдеттүү стадиясы болуп саналат жана тараптардын жана ишке катышуучу жактардын, алардын өкүлдөрүнүн катышуусу менен судья тарабынан жүргүзүлөт. Процесстин ушул стадиясынын өзгөчөлүктөрү Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2018-жылдын 30-мартындагы № 8¹ “Соттук териштирүүгө жарандык иштерди даярдоо жөнүндө” Пленумунун токтому менен дагы жөнгө салынат.

ЖПКнын 152-бер. ишти соттук териштирүүгө даярдоодо тараптар аракеттеринин чөйрөсүн белгилейт. Тийиштүү түрдө процесстин бул стадиясында адвокаттын иш-аракеттери ал кайсыл тарапты жактап жаткандыгына көз каранды.

Мында, ишти соттук териштирүүгө даярдоодо, **доогердин адвокат-өкүлү:**

- өз талаптарын ырастоого далилдерди сотко берет;
- соттун жардамсыз өз алдынча ала албай турган далилдерди талап кылуу жөнүндө өтүнүчтү билдирет;
- далилдердин көчүрмөсүн жоопкерге берет.

Жарандык процесстин аталган стадиясында **жоопкердин кызыкчылыктарын жактаган адвокат:**

- доогердин доо талаптарын жана бул талаптардын иш жүзүндөгү негиздерин тактайт;
- судья белгилеген мөөнөттө доого жазуу жүзүндөгү каршы пикирин берет, анын көчүрмөсүн доогерге жиберет;
- доогерге же анын өкүлүнө жана сотко доого тиешелүү каршы пикирин негиздеген далилдерди берет;
- соттун жардамысыз өз алдынча ала албай турган далилдерди талап кылуу жөнүндө өтүнүчтү билдирет;
- зарыл болгон учурда, доонун эскирүү мөөнөтүн өткөрүп жиберүүнүн кесепеттерин колдонуу жөнүндө жазуу жүзүндө арыз берет.

¹ <http://sot.kg/post/o-podgotovke-grazhdanskih-del-k-sudebnomu-razbiratelstvu>

Доо арызга жазуу жүзүндөгү каршы пикир берүү жоопкердин милдети эмес, укугу экендигин белгилеп кетүү керек. ЖПКнын 152-бер.4-б. ылайык жоопкердин доого жазуу жүзүндөгү каршы пикир бербегендиги ишти анда бар болгон далилдер боюнча кароого тоскоолдук кылбайт. Бирок, процеске жоопкердин адвокаты (өкүлү) катышса, анда сот тарабынан белгиленген мөөнөттө каршы пикир даярдоо зарыл болуп саналат. Каршы пикир жоопкердин позициясын так жана толук көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берет жана ошону менен бирге соттун тыянагына таасир берет. Ушуга байланыштуу, соттор дагы, жоопкердин өкүлү дагы доону даярдоо менен доо талабына каршы пикир берүү процедурасына өзгөчө көңүл буруулары тийиш.

ЖПКнын 152-бер. 3- жана 4-б. жоопкердин каршы пикирине талаптарды камтыйт.

Мында, каршы пикирде төмөнкүлөр көрсөтүлүүгө тийиш:

- 1) каршы пикир берилүүчү соттун аталышы;
- 2) жоопкердин, анын өкүлүнүн (эгерде каршы пикирди өкүл берсе) аталышы, дареги;
- 3) күбөнүн, сот отурумуна чакырылууга жатуучу башка жактардын аталышы, дареги;
- 4) жоопкердин доону моюнга алышы жана кайсы бөлүгүндө моюнга алышы;
- 5) доону моюнга албаган учурда доого каршы пикир негизделген далилдер;
- 6) эгерде иш боюнча бар болсо, кызыкдар жактар;
- 7) каршы пикирге тиркелүүчү документтердин тизмеги.

Каршы пикир жоопкер же анын ыйгарым укуктуу өкүлү тарабынан кол коюлат. Эгерде каршы пикир сотко жоопкердин өкүлү тарабынан киргизилсе, анда ага өкүлдүн ыйгарым укуктарын тастыктаган документ тиркелүүгө тийиш.

Ушундай эле жоболор үчүнчү жактардын (өз алдынча талаптар, өз алдынча талаптарсыз, доогер тарапта, жоопкер тарапта) өкүлү катары адвокат катышкан учурларда колдонулат.

Сот отурумунун даярдоо этабы ишти маңызы боюнча кароо үчүн бардык зарыл болгон шарттардын бар же жок экендигин аныктоо үчүн арналган. Бул этаптын негизги милдети укуктук позицияны түзүү, карама каршы тараптардын позицияларын билүү жана далилдөө базасын түзүү болуп саналат.

Адвокаттын ишти жүргүзүүгө даярдоосунун акыркы этабы болуп **алдын ала сот отуруму** саналат, анын максаты соттук териштирүүгө ишти даярдоодо жасалган, тараптардын тескөөчү иш-аракеттерин процесстик бекемдөө, ишти туура кароого жана чечүү үчүн маанилүү жагдайларды аныктоо, иш боюнча жетиштүү далилдерди аныктоо болуп саналат. Алдын ала сот отурумун жүргүзүү маселелери ЖПКнын 154-бер. менен жөнгө салынат.

Алдын ала сот отурумунда адвокат-өкүлдөр далилдерди берүүгө, жүйөөлөрдү келтирүүгө, каршы тараптардын арыздарына жана жүйөөлөрүнө каршы пикир келтирүүгө, өтүнмө берүүгө укуктуу.

ЖПКнын 215, 216, 220, 222-беренелеринде каралган жагдайлар бар болгон учурда, тараптардын ой-пикирлерин эске алуу менен алдын ала сот отурумунда иш боюнча өндүрүш токтотулуп турат же токтотулат же арыз кароосуз калтырылат, ал жөнүндө жүйөлөнгөн аныктама чыгарылат. Бул маселелер сот тарабынан тараптардын жана алардын өкүлдөрүнүн өтүнмөсү боюнча, ошондой эле соттун демилгеси боюнча каралат.

Алдын ала сот отурумунда доонун же сотко кайрылуу мөөнөтүнүн эскиришин колдонуу жөнүндө маселелер каралат. Мында, ишке катышкан адамдар доонун эскирүү мөөнөтүн өткөрүп жиберүүнүн кесепеттерин колдонуу жөнүндө жазуу жүзүндө арыз беришкен учурда жана сотко кайрылуу мөөнөтү же доонун эскирүү мөөнөтү жүйөлүү себептерсиз өткөрүп жиберилгендигинин фактысы тастыкталганда судья иш боюнча башка факты жүзүндөгү жагдайларды иликтөөсүз доодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алат (ЖПКнын 154-бер. 6-б.).

Мындан тышкары, алдын ала сот отурумунда доону мойнуна алуу жөнүндө жоопкердин арызы каралашы мүмкүн: жоопкер доону мойнуна алган учурда сот иш боюнча башка факты жүзүндөгү жагдайларды иликтөөсүз доону канааттандыруу жөнүндө чечим кабыл алат (ЖПКнын 154-бер. 7-б.).

Алдын ала сот отурумунда ЖПКнын 154-бер. 9-б. ылайык протокол жүргүзүлөт, ал тараптардын (алардын өкүлдөрүнүн) бардык өтүнмөлөрүн жана арыздарын жазып алууну камсыз кылат.

Алдын ала сот отуруму аяктагандан кийин судья ишти даяр болду деп тааныганда аны сот отурумунда териштирүүгө дайындоо жөнүндө аныктама чыгарат, анда маңызы боюнча жарандык иш каралат жана чечилет (ЖПКнын 155-бер.).

В. Соттук териштирүү стадиясында адвокаттын катышуусу

Бул этапта адвокат-өкүлдүн ролу ачык-айкын көрүнөт. Так ушул жерде **далилдөө процесси** жүрөт, анын толуктугунан кийинки чечим көз каранды болот. Соттук териштирүүнүн негизинде атаандаштык жана тараптардын тең укуктуулук, ошондой эле далилдерди тикелей жана оозеки изилдөө принциби жатат.

Сот отурумунда процесстин катышуучуларынын келүүсүн текшерүү жана алардын процесстик укуктарын түшүндүрүү жүргүзүлөт. Кээде кардар каршы тарап жок кезде ишти угууга жетишүүгө умтулат, бул учурда сот анын гана позициясын угуп, жалгыз туура жана мыйзамдуу катары аны кабыл алат деп ката болжолдоп алат. Мында адвокат ишеним кылган адамга ЖПКнын 341-бер. жоболорун түшүндүрүшү керек, ага ылайык иш сот тарабынан сот отурумунун убактысы жана орду жөнүндө кабардар болбогон ишке катышуучу жактардын кимдир бирөөсү жокто каралса, соттук чечимди жокко чыгаруу үчүн негиз болуп саналат. Ошол эле убакытта адвокат ЖПКнын 169-бер. ылайык, сот жыйналышынын убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай кабардар кылынган ишке катышуучу жак же анын өкүлү келбеген жана сот алардын келбегендигин себептерин жүйөлүү эмес деп тааныган учурда, алардын катышуусуз ишти кароону соттон өтүнүүгө укуктуу.

Ишке катышкан жак соттук отурумда ишти териштирүү менен байланышкан маселелер боюнча жүйөлөнгөн өтүнүч берүүгө укуктуу, мисалы ишке тиешеси жок берилген жазуу жүзүндөгү жана буюм далилдерди процесстен алып салуу тууралуу; аудио- же видеожазуулар; жазуу жүзүндөгү жана буюм далилдерди, аудио- же видеожазууларды ишке тиркөө жөнүндө; далилдерди талап кылуу жөнүндө, ж.б. Өтүнүч ишке катышып жаткан башка жактардын ой-пикирлерин уккандан кийин сот тарабынан чечилет. Өтүнүчтү кароонун жыйынтыгы боюнча сот тарабынан жүйөлөгөн аныктама чыгарылат.

Төрагалык кылуучу доогерден өз талаптарын уланта тургандыгын, жоопкерден доогердин талаптарын мойнуна аларын же албасын жана тараптар ишти жарашуу макулдашуусу менен бүтүрүүнү кааларын же каалабасын билгенден кийин ишти маңызы боюнча кароо башталат. Адвокат ишеним кылган адамга доодон баш тартуунун, жоопкер тарабынан доону таануу жана жарашуу макулдашуусун түзүүнүн маанисин жана укуктук кесепеттерин түшүндүрүүгө тийиш.

Андан кийин сот ишке катышуучу башка жактардын түшүндүрмөлөрүн угат. Адвокат ишеним кылган адамды көрсөтмө берүүгө даярдоого тийиш, алар ишенимдүү жана иштин фактылай жагдайларына гана тиешелүү болушу керек, көрсөтмөдө керексиз чоо-жайлар менен кошумчаларды кошпой, ошондой эле эмоцианалдуу жана адепсиз сөздөрдү колдонбошу тийиш. Иш боюнча өзүнүн ишеним кылган адамынын позициясын айтып жана юридикалык маанилүү жагдайларга көңүл буруу менен түшүндүрмөнү адвокат – өкүл дагы бере алат.

Ишке катышкан адвокат, каршы тараптын позициясындагы карама каршылыктарын жана негизсиздигин белгилөө менен талаштын башка тарабына суроолорду берүүгө укуктуу. Судья ишке катышкан жактарга, анын ичинде адвокатка (ал ишке ордердин же ишеним каттын негизинде катышып жаткандыгынан көз каранды эмес) көрсөтмө берип жатканда, каалаган учурда

суроолорду берүүгө укуктуу. Адвокат сот отурумунда түшүндүрмө берүүдөн баш тартууга укуктуу эмес.

Мындан кийин сот ишке катышып жаткан жактардын ой-пикирлерин эске алуу менен, далилдерди изилдөөнүн ырааттуулугун белгилейт. Далилдерди изилдөөнүн тартиби белгилегенден кийин, адвокат өзүнүн позициясын жана ага ишеним көрсөткөн адамдын талаптарынын негиздүүлүгүн тастыктоо үчүн далилдерди берүүнүн белгилүү бир ырааттуулугун тандоосу керек.

Далилдер менен иштөө адвокаттан процесс жаатындагы терең билимди гана эмес, ал тандап алган укуктук позициясынын негиздүүлүгүн, бар болгон далилдердин жардамы менен сотту ынандыра билүүнү дагы талап кылат. Мындан тышкары, процесстин экинчи тарабынын далилдерин бейтарапташтырууну билүү жоопкерди коргоонун жана доогердин кызыкчылыктарын жактоонун натыйжалуу ыкмаларынын бири болуп саналат.

Жарандык процессте адвокат-өкүлдүн ишинин негизинде ЖПКнын 65-бер. жатат, анда тараптар өз талаптарынын же каршы пикирлеринин негизи катары шилтеме кылган жагдайларды далилдөөгө тийиш экендигин белгилейт. Эгерде кызыкдар болгон адам зарыл болгон далилдерди өз алдынча камсыз кыла албаса, ал далилдерди алууга көмөк көрсөтүү жөнүндө сотко өнүнүч менен кайрылууга укуктуу. Мында, ***сот иш боюнча кандайдыр бир далилдерди берүүнү тараптардан талап кылбайт жана сунуштабайт.*** Дал ушундай, 2017-жылдагы ЖПКте каралган далилдөө тартибинде олуттуу айырмачылык бар.

ЖПКнын 70-бер. процесс үчүн дагы бир маанилүү далилдөө жобо каралган, ага ылайык тарап башка тарап талашпаган фактыларды далилдөөгө тийиш эмес.

Адвокатка сот тарабынан далилдерди изилдөөгө катышуу боюнча бир нече укуктар берилген. Мында, адвокат күбөлөргө, адистерге жана эксперттерге суроо берүүгө, жазуу жүзүндөгү жана буюм далилдерди изилдөөгө катышууга, ал же бул жагдайларга соттун көңүлүн бурууга укуктуу. Далилдерди изилдөө алар менен таанышуу, аларды талдоо, айрым далилдер ортосундагы байланышты аныктоо, ошондой эле алардын тиешелүүлүгүн, жетимдүүлүгүн, тактыгын жана жетиштүүлүгүн баалоону болжолдойт.

Сотко түздөн түз угуунун алдында кошумча материалдар берилген учурда, документтер адвокат тарабынан кылдат изилденүүгө жана аны кардары менен соттук отурум башталганга чейин зарыл учурда кардардан түшүндүрмө алуу жана мурда иштелип чыккан позицияны мүмкүн коррекциялоо үчүн талкуланууга тийиш.

Г. Соттук жарыш сөзгө адвокаттын катышуусу

Бардык далилдерди изилдеп чыккандан кийин жана кошумча түшүндүрмөлөр жана иштин материалдарына башка кошумчалар менен чыгып сүйлөөнү каалоо жөнүндө ишке катышкан жактардан, алардын өкүлдөрүнөн арыздар жок болгондо, сот соттук териштирүүнүн акыркы этабына – соттук жарыш сөзгө өтөт.

Соттук жарыш сөздөр ишке катышкан жактардын жана алардын өкүлдөрүнүн чыгып сүйлөгөн сөздөрүнөн турат. Соттук жарыш сөздөрдө биринчи болуп доогер жана анын өкүлү, андан кийин жоопкер жана анын өкүлү сүйлөйт.

Адвокат өз сөзүндө иш боюнча ишеним кылган адам менен макулдашылган укуктук позицияны дагы бир жолу сотко жеткирүүгө, сот тарабынан изилденген далилдерди дагы бир жолу талдап жана баалап, анын ой-пикири боюнча иштин кайсыл жагдайлары далилденгендигин, ал эми кайсыл жагдайлар тастыктоо таппагандыгын көрсөтүүгө тийиш.

Ишке катышуучу жактардын жана алардын өкүлдөрүнүн баары сүйлөп бүткөндөн кийин, алар өздөрүнүн талаптарын жана каршы пикирлеринин негиздүүлүгүнө акыркы ишенимдүү жүйөлөрдү жарыш сөздө көрсөтүү үчүн айтылган сөздөргө байланыштуу репликалар менен кайтадан чыгып сүйлөй алышат. Репликаны сүйлөөдөн баш тартпоо керек, себеби эң акыркы айтылган сөздөр жакшы эстелип калат.

3.3. 2017-жылдагы ЖПКнын көз карашы менен жарандык процеске прокурордун катышуусунун өзгөчөлүктөрү

Жарандык процеске прокурордун катышуусу үчүн негиз мыйзам менен белгиленген жана соттун ыктыярына жана ишке катышкан жактардын каалоосунан көз каранды эмес.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2018-жылдын 30-мартындагы “Жарандык иштерди соттук териштирүүгө даярдоо жөнүндө” Пленумунун токтомунун 5.3-пунктунда² прокурор ишке катышкан жак болуп саналгандыгы белгиленген (ЖПКнын 36-бер.). Мында прокурор, мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары сыяктуу эле иш боюнча **материалдык-укуктук кызыкчылыгы жок, анын натыйжасына процесстик кызыкчылыгы гана бар** (ЖПКнын 48, 49-беренелери).

ЖПКнын 48-бер. ылайык прокурор башка жактардын же чөйрөсү аныкталбаган жактардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарын коргоо үчүн сотко билдирүү менен кайрылууга укуктуу. Мындан тышкары, прокурор жарандардын укуктарын, эркиндиктерин жана

² <http://sot.kg/post/o-podgotovke-grazhdanskih-del-k-sudebnomu-razbiratelstvu>

мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарын, мамлекеттик жана коомдук кызыкчылыктарды коргоо талап кылса, сотто каралып жаткан ишке кошулат.

Жарандын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарын коргоо боюнча билдирүүнү прокурор ошол кызыкдар ***жактын өтүнүчү боюнча гана***, эгерде ошол жаран өзү жүйөлүү себептер менен сотко кайрыла албаса гана (ден соолугуна, жаш курагына жана башка себептер боюнча) ***берет***. Аракетке жарамсыз жарандардын кызыкчылыктарын коргоо боюнча арызды прокурор кызыкдар жактын өтүнүчү болгон-болбогондугуна карабастан берет.

Прокурор мыйзамда каралган учурларда процесске кирет, анын ичинде төмөнкү иштер боюнча:

- ата-энелик укуктарынан ажыратуу жөнүндө, ата-энелик укуктарын калыбына келтирүү жөнүндө, ата-энелик укуктарын чектөө тууралуу (Үй-бүлө кодексинин 75, 77, 78-бер.);
- баланы асырап алуу жөнүндө же асырап алууну жокко чыгаруу (ЖПКнын 272,274-бер.);
- камкорчуну (көзөмөлчүнү) дайындоо жөнүндө, камкорчуну (көзөмөлчүнү) өзүнүн милдеттерин аткаруудан бошотуу же четтетүү жөнүндө (ЖПКнын 277, 279-бер.);
- баланы жатак мекемеге жөнөтүү же баланы жатак мекемеге жөнөтүү жөнүндө чечимди кайра кароо жөнүндө (ЖПКнын 281, 284-бер.);
- жаранды аракетке жөндөмдүүлүгү чектелген же аракетке жөндөмсүз деп таануу жөнүндө (ЖПКнын 294-бер.);
- жаранды психиатриялык стационарга мажбурлоо тартибинде жаткыруу жөнүндө (ЖПКнын 317-бер.).

Ошондой эле ишке катышып жаткан жактар сыяктуу эле, ***прокурор төмөнкү укуктарга ээ:***

- иштин материалдары менен таанышууга;
- алардан көчүрүп жазмаларды алууга;
- көчүрмөсүн алууга;
- четтетүүлөрдү билдирүүгө;
- далилдерди келтирүүгө жана аларды изилдөөгө катышууга;
- ишке катышуучу башка жактарга, күбөлөргө, эксперттерге жана адистерге суроо берүүгө;
- өтүнүч билдирүүгө, анын ичинде ЖПКде каралган учурларда, далилдерди талап кылуу тууралуу;
- сотко оозеки жана жазуу жүзүндөгү түшүндүрмөлөрдү берүүгө;
- сот процессинин жүрүшүндө келип чыгуучу бардык маселелер боюнча өзүнүн жүйөлөрүн келтирүүгө, ишке катышуучу башка жактардын өтүнмөлөрүнө жана жүйөлөрүнө каршы чыгууга;

- сот актыларын даттанууга;
- ЖПК менен берлген башка процесстик укуктарды колдонууга (жарашуу макулдашуусун түзүү укугунан башка).

Прокурордун жарашуу макулдашуусун бекитүүгө укугу жок.

Прокурор, процесстин башка катышуучулары катары ЖПК менен белгиленген процесстик милдеттерди аткарууга милдеттүү.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун тармактык буйругуна ылайык, ишке катышкан прокурор иш боюнча позицияны алдын ала иштеп чыгууга милдеттүү. Тийиштүү түрдө, прокурор ишти кароону соттун каалоосу боюнча калтыра албайт же соттон республиканын мыйзамдарына ылайык сот актысын кабыл алууну талап кыла албайт.

Прокуратура органдары ошондой эле тараптар тарабынан соттордо жоопкер катары, өзгөчө мүлктү камактан чыгаруу же камсыз кылуу чараларын жокко чыгаруу, “Жарандардын кайрылууларын кароо тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык прокуратура органдарынын жооптору даттанылган учурда, мыйзамдуу күчүнө кирген актоо өкүмү боюнча жарандарды реабилитациялоо тартибинде акча каражаттарын төлөө жөнүндө доо талаптар боюнча тартылышат.

Сот иштерди прокурордун катышуусуз караган учурда, эгерде сот баланын укуктарын, мамлекеттик же коомдук кызыкчылыктарды бузган чечим кабыл алса, прокурор сот актыларына сунуш киргизүүгө укуктуу. Прокурор өзүнүн катышуусу менен каралган иштер боюнча гана кассациялык тартипте сунуш берүүгө укуктуу.

4. ЖАРАНДЫК ПРОЦЕССТЕГИ АТААНДАШТЫКТЫН ЭЛЕМЕНТИ КАТАРЫ СОТТУК АКТЫЛАРДЫ ДАТТАНУУ

4.1. Соттук актыларды апелляциялык даттануу

Ишеним кылган адамдын кызыкчылыктарына жооп бербеген иш боюнча чыгарылган чечимди, адвокат – өкүл ишеним кылган адамдын макулдугу менен жогорку инстанцияга даттанууга укуктуу.

Адвокат-өкүл жарандык иш боюнча соттун мыйзамсыз жана негизсиз чечимдерин жана аныктамаларын мыйзамдуу күчүнө киришине жол бербөөгө тийиш.

Соттук чечимдерди даттануу процессинде адвокаттын негизги ролу *даттануу үчүн негиздерди текшерүү*, даттанууну сабаттуу түзүүдө жатат. Ал үчүн адвокат:

- иштин материалдарын, соттук отурумдун протоколдорун изилдөөгө;
- сот тарабынан материалдык жана процесстик укуктардын ченеми туура колдонулгандыгын, иштин жагдайлары толук иликтенилишин билүүгө;
- иш боюнча өз позициясын негиздөө катары берилген тараптардын жүйөлөрү менен далилдерин, алар боюнча сот тарабынан берилген бааны салыштырууга;
- иштин фактылай жагдайларына жана алардын укуктук интерпретациясына карата соттун жүйөлөрүнө талдоо жүргүзүүгө, ж.б. тийиш.

Биринчи инстанциянын бардык сотторунун чечимдерине, тараптар жана ишке катышкан башка жактар апелляциялык даттануу бере алышат. Апелляциялык даттануу соттун чечими кабыл алынган күндөн баштап бир айдын аралыгында, чечим кабыл алган сот аркылуу берилет.

Апелляциялык даттануунун мазмуну ЖПКнын 325-бер. менен аныкталат. Даттануу процесстик документ катары даттануу даректелген соттун аталышын, даттанууну берген жактын аталышы, анын жашаган же жайгашкан жери,

даттанылып жаткан чечим, даттанууну берген жактын талаптары жана соттун чечимин туура эмес деп ал эсептеп жаткан негиздөөлөр, даттанууга тиркелген документтердин тизмегин камтууга тийиш.

Иштин фактылай жагдайлары менен материалдардын негизинде даттанууда сот адилеттигинин актысы катары соттук чечимге баа берилет, анын мыйзамдуулугу менен негиздүүлүгү жөнүндө жүйөлөр билдирилет. Мында, адамдын талаптары ачык жана так, жүйөлөнгөн, мыйзамдуу жана негиздүү болууга тийиш. Апелляциялык даттануу берүү үчүн чыгарылган чечимдин мыйзамсыз жана негизсиздиги, жарандык иш боюнча сот адилеттегин жүргүзүүдө материалдык жана процесстик укуктун ченемдерин бузуу же туура эмес колдонулушу негиз болуп саналат.

Апелляциялык өндүрүштүн өзгөчөлүгү, апелляциялык инстанциянын соту биринчи инстанциядагы сотто өндүрүштүн эрежелери боюнча ишти кароодо жаңы фактыларды аныктоого жана жаңы далилдерди иликтөөгө укуктуу. Адвокат биринчи инстанциядагы сотто кароо предмети болбогон жаңы талаптар апелляциялык инстанциянын соту тарабынан кабыл алынбайт жана каралбайт. Мындан тышкары, апелляциялык инстанциядагы сотто бир нече доо талаптарын бириктирүү же бөлүү жөнүндө, предметти же доонун негизин өзгөртүү, доо талаптарынын өлчөмүн көбөйтүү тууралуу, каршы доо берүү жөнүндө эрежелер колдонулбайт. Апелляциялык инстанциядагы сот даттанууда же сунуштамада жана аларга карыш пикирлерде баяндалган жүйөлөрдүн чегинде ишти карайт.

Адвокат-өкүл апелляциялык инстанцияда биринчи инстанциядагы сотто ишти кароодогудай эле иш алып барат.

Адвокат соттун чечиминен өзүнчө биринчи инстанциядагы соттун аныктамасын апелляциялык инстанциядагы сотто даттанууга укуктуу, эгерде ал ЖПКте каралса. Жекече даттануу биринчи инстанциядагы соттун аныктамасы чыгарылган күндөн баштап он күндүн аралыгында берилет.

4.2. Соттук актыларды кассациялык даттануу

Мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актылар ишеним кылган адамдын макулдугу менен адвокат тарабынан кассациялык инстанциядагы сотко – КР Жогорку сотуна – иш мурда апелляциялык даттануунун предмети болгон шартта, апелляциялык инстанциядагы соттун актысы чыгарылган күндөн баштап үч айдын ичинде берилиши мүмкүн.

Адвокат кассациялык инстанцияга кайрылганда, иштин жыйынтыгына таасир берген материалдык жана процесстик укуктун ченемдери олуттуу бузулганда,

жана аларды четтетүүсүз бузулган укуктарды, эркиндикти жана мыйзамдуу кызыкчылыктарды, ошондой эле корголуучу коомдук кызыкчылыктарды калыбына келтирүү жана коргоо мүмкүн эмес болгон учурлар кассациялык тартипте соттук актыларды жокко чыгаруу же өзгөртүү үчүн негиз болуп санала тургандыгын эске алууга тийиш.

Даттануу берүү бузууларды табуу боюнча адвокат –өкүлдүн иши менен коштолот, бузуулар бар болгон учурда кассациялык даттануу берилет. Даттануунун мазмуну ЖПК 354-бер. талаптарына ылайык болууга жана мурда ишти караган соттор тарабынан кайсыл укуктук ченемдер бузулгандыгын так белгилөөгө тийиш.

Төмөндө салыштыруу таблицасы берилет, анда соттук актыларды апелляциялык жана кассациялык даттанууларынын окшоштуктары менен айырмачылыктарын ачууга болот.

Соттук актыларды даттануунун апелляциялык жана кассациялык тартиби

	Апелляция	Кассация
Даттануучу актылар	<p>Биринчи инстанциядагы соттордун мыйзамдуу күчүнө кирбеген актыларын апелляциялык тартипте даттанууга болот.</p> <p>Биринчи инстанциядагы соттун аныктамасын ЖПК каралган учурларда гана соттун чечиминен өзүнчө даттанууга болот. Биринчи инстанциядагы соттун калган аныктамалары даттанылбайт, бирок бул аныктамаларга каршы каршылыктар соттун чечимине апелляциялык даттанууга киргизилиши мүмкүн.</p>	<p>Биринчи жана апелляциялык инстанциялардагы соттордун мыйзамдуу күчүнө кирген актылары кассациялык тартипте кайра каралышы мүмкүн.</p> <p>Биринчи инстанциядагы соттордун мыйзамдуу күчүнө кирген, апелляциялык тартипте даттанылбаган актылары кассациялык тартипте кайра каралбайт.</p> <p>Акыркы сот актысынан мурдагы аныктамалар, эгерде мындай аныктамаларга даттануу ЖПКте каралса, кассациялык инстанциядагы соттун кароосунун предмети боло алат.</p>

Дагтануу укугу	<p>Апелляциялык даттануу (сунуштама) берүүгө укуктуу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) тараптар жана ишке катышуучу башка жактар; 2) прокурор - Баланын укуктарын бузуучу чечим кабыл алынган иштер боюнча прокурордун арыздары боюнча козголгон же прокурордун катышуусу менен каралган иштер боюнча, ошондой эле сот тарабынан мамлекеттик же коомдук кызыкчылыктарды бузган чечим кабыл алынган учурда; 3) ишке катышууга тартылбаган, бирок укуктарына жана милдеттерине карата сот чечим кабыл алган жактар. 	<p>Кассациялык даттануу (сунуштама) берүүгө укуктуу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) тараптар жана ишке катышуучу башка жактар; 2) прокурор - өзүнүн катышуусу менен каралган иштер боюнча; 3) ишке катышууга тартылбаган, бирок укуктарына жана милдеттерине карата сот чечим кабыл алган адамдар <p style="text-align: center;"><i>(Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2020-жылдын 23-декабрындагы чечими)</i></p>
Дагтануу берилген	Чечимди чыгарган биринчи инстанциядагы сот аркылуу.	Чечимди чыгарган биринчи инстанциядагы сот аркылуу.
Дагтануу мөөнөтү	Сот чечим чыгаргандан кийин отуз күндүн ичинде, эгерде мыйзамда башка мөөнөттөр каралбаса	Апелляциялык инстанциядагы сот актысы чыгарылган күндөн баштап үч айдын ичинде, эгерде мыйзамда башкача каралбаса; айлык мөөнөттө – талаштын маңызы боюнча эмес кабыл алынган апелляциялык инстанциядагы сот актысына дагтануу берилгенде.

Даттану мөөнөтүн калыбына келтирүү	<p>Апелляциялык даттануу (сунуштама) берүүгө процесстик мөөнөт апелляциялык инстанциядагы сот тарабынан ЖПК <u>127-бер.</u> ылайык калыбына келтирилиши мүмкүн. Апелляциялык даттануу (сунуштама) берүүнүн процесстик мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүч сот чечим чыгарган күндөн тартып үч айдан кечиктирилбестен берилиши мүмкүн. Өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө апелляциялык инстанциядагы соттун тиешелүү соттук коллегиясынын апелляциялык даттанууну (сунуштаманы) кароонун натыйжалары боюнча кабыл алган сот актысында көрсөтүлөт. Өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүүдөн баш тартуу жөнүндө соттук коллегия аныктама чыгарат, ал кассация тартибинде даттанылышы мүмкүн. Бул учурда иш биринчи инстанциядагы сотко кайтарып берилүүгө тийиш.</p>	<p>Пропущенный процессуальный срок на подачу кассационной жалобы (представления) может быть восстановлен судом кассационной инстанции в соответствии со ст. 127 ГПК. Кассациялык даттануу (сунуштама) берүүнүн өткөрүп жиберилген процесстик мөөнөтү ЖПК <u>127-бер.</u> ылайык кассациялык инстанциядагы сот тарабынан калыбына келтирилиши мүмкүн. Кассациялык даттанууну (сунуштаманы) кароонун натыйжалары боюнча кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун тиешелүү соттук коллегиясынын сот актысында өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү тууралуу көрсөтүлөт. Өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүүдөн баш тартылган учурда кайра кайтарылууга тийиш</p>
Ишти кароону	<p>Апелляциялык инстанциядагы сотко иш келип түшкөн күндөн тартып эки айдан кеч эмес.</p>	<p>Жогорку сотко иш келип түшкөн күндөн тартып эки айлык мөөнөттө.</p>

Даттанууну кайра кайтаруу

Апелляциялык даттануу (сунуштама) даттанууну (сунуштаманы) берген жакка сот тарабынан төмөнкүдөй учурларда кайра кайтарылат:

- 1) даттануу мөөнөтүнүн өтүп кетишинде жана даттануу мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүч болбогондо;
- 2) эгерде апелляциялык даттануу (сунуштама) ЖПК 325-бер. 3-бөлүгүнүн талаптарын бузуу менен берилсе;
- 3) эгерде ишке катышуучу жактарга даттануунун (сунуштаманын) жана ага тиркелген документтердин көчүрмөлөрү жиберилгендигинин далилдери тиркелбесе.
- 4) эгерде даттанууга мамлекеттик алымдын төлөнгөндүгүнүн далилдери тиркелбесе.

Апелляциялык инстанциядагы сот апелляциялык даттанууну (сунуштаманы) кайра кайтаруу жөнүндө жүйөлөнгөн аныктама чыгарат жана ал сотко келип түшкөн учурдан баштап үч күндүк мөөнөттө чыгарылууга тийиш жана даттануу (сунуштама) берген жакка даттанууга тиркелген бардык документтери менен кошо тапшырылууга же жиберилүүгө тийиш.

Эгерде даттануу (сунуштама) берген жак өзү жол берген бузууларды жойсо, апелляциялык даттанууга мөөнөттөр сакталган шартта, апелляциялык даттанууну (сунуштаманы) кайра кайтаруу жөнүндө аныктама аталган жактын ошол эле иш боюнча даттануу (сунуштама) менен кайталап кайрылуусуна

Кассациялык даттануу (сунуштама) аны берген жакка кассациялык инстанциядагы сот тарабынан төмөнкү негиздер боюнча кайра кайтарылат:

- 1) эгерде даттануу (сунуштама) ЖПК 354-бер. 3-бөлүгүн бузуу менен берилсе;
- 2) эгерде даттануу (сунуштама) кассациялык даттануу үчүн белгиленген мөөнөт өткөндөн кийин берилсе жана өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүчтү камтыбаса;
- 3) эгерде даттанууда (сунуштамада) материалдык укуктун ченемдерин туура эмес колдонуу же процесстик укукту олуттуу бузуу эмнеде тургандыгы көрсөтүлбөсө;
- 4) эгерде иш апелляциялык инстанциядагы соттун кароосунун предмети болбосо;
- 5) эгерде даттанууга мамлекеттик алымдын төлөнгөндүгүнүн далилдери тиркелбесе

Жогоруда аталган жагдайларды жойгондон кийин кассациялык даттануу (сунуштама) берген жак кассациялык даттанууга белгиленген мөөнөттүн чегинде даттануу (сунуштама) менен кайрадан кайрылууга укуктуу.

Кассациялык даттанууну (сунуштаманы) кайра кайтаруу жөнүндө аныктама иш Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна келип түшкөн күндөн баштап жети күндөн кечиктирилбестен кассациялык инстанциядагы сот тарабынан чыгарылат жана кассациялык даттануу (сунуштама) берген жакка даттанууга (сунуштамага) тиркелген бардык документтери менен тапшырылат же

<p>Даттануудан жана анын кесепеттеринен баш тартуу</p>	<p>Апелляциялык даттанууну (сунуштаманы) берген адам соттун чечими чыгарылганга чейин андан баш тартууга укуктуу. Жогору турган прокурор соттун чечим чыгарылганга чейин сунуштаманы кайра чакыртууга укуктуу.</p> <p>Даттануудан (сунуштамадан) баш тартылганда же сунуштама кайра чакыртылганда сот даттануудан (сунуштамадан) баш тартуунун же сунуштаманы кайра чакыртуунун натыйжаларын түшүндүрөт жана апелляциялык өндүрүштү токтотуу жөнүндө аныктама чыгарат.</p> <p>Эгерде сот апелляциялык даттануудан (сунуштамадан) баш тартылган же сунуштама кайра чакыртылган учурда башка жактын даттануусуна (сунуштамасына) байланыштуу өндүрүштү токтото албаса, баш тартуу же кайра чакыртып алуу билдирилген апелляциялык даттануу (сунуштама) боюнча өндүрүштү гана токтотуу тууралуу аныктама чыгарат. Бул учурда апелляциялык өндүрүш башка даттануу (сунуштама) боюнча улантылат.</p> <p>Апелляциялык даттануудан (сунуштамадан) баш тартууда же апелляциялык сунуштаманы кайра чакыртып алууда, сот актысына апелляциялык тартипте ушул эле жактын кайталап даттануусуна жол берилбейт.</p>	<p>Кассациялык даттануу (сунуштама) берген жак даттануу (сунуштама) боюнча чечим чыгарылганга чейин андан баш тартууга укуктуу.</p> <p>Прокурор киргизген сунуштама жогору турган прокурор тарабынан чакыртып алынышы мүмкүн.</p> <p>Кассациялык даттануудан (сунуштамадан) баш тартылганда же сунуштама чакыртып алынганда, кассациялык инстанциядагы сот даттануудан (сунуштамадан) баш тартуунун же сунуштаманы чакыртып алуунун натыйжаларын түшүндүрөт жана иш боюнча кассациялык өндүрүштү токтотуу жөнүндө аныктама чыгарат.</p> <p>Эгерде кассациялык даттануудан (сунуштамадан) баш тартылган же кассациялык сунуштама чакыртып алынганда сот башка жактын кассациялык даттануусуна (сунуштамасына) байланыштуу өндүрүштү токтото албаса, баш тартуу же чакыртып алуу билдирилген кассациялык даттануу (сунуштама) боюнча өндүрүштү гана токтотуу тууралуу аныктама чыгарылат. Бул учурда кассациялык өндүрүш башка даттануу (сунуштама) боюнча улантылат.</p> <p>Кассациялык даттануудан (сунуштамадан) баш тартылган же кассациялык сунуштама чакыртып алынган учурда, сот актысына ошол эле жактын кассациялык тартипте кайталап даттануу беришине жол берилбейт.</p>
--	--	---

<p>Ишти өндүрүшкө алуу</p>	<p>Иш апелляциялык инстанцияга келип түшкөн күндөн баштап жети күндөн кечиктирилбестен апелляциялык инстанциядагы сот апелляциялык даттанууну (сунуштаманы) кабыл алуу жана ишти соттук териштирүүгө дайындоо жөнүндө аныктаманы чыгарат, анда ишти кароонун датасы жана убактысы көрсөтүлөт.</p>	<p>Кассациялык даттанууну (сунуштаманы) кабыл алуу жана ишти соттук териштирүүгө дайындоо жөнүндө аныктаманы кассациялык инстанциядагы сот иш Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна келип түшкөн күндөн баштап жети күндөн кечиктирбестен чыгарат.</p>
<p>Ишке катышуучу жактардын келбей калуусунун кесепеттери</p>	<p>Ишти кароонун убактысы жана орду жөнүндө кабарланбаган жактардын бири сот жыйналышына келбей калган учурда сот ишти кароону кийинкиге калтырат. Ишти кароонун убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай түрдө кабарланган ишке катышуучу жактардын келбегендиги ишти териштирүүгө тоскоолдук кылбайт. Эгерде ишке катышуучу жактар сот жыйналышынын убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай түрдө кабарланса, сот алардын келбей калуусунун жүйөлүү экендиги тууралуу корутундуга келсе, сот ишти териштирүүнү кийинкиге калтырышы мүмкүн.</p>	<p>Ишти кароонун убактысы жана орду жөнүндө кабарланбаган жактардын бири сот жыйналышына келбей калган учурда сот ишти кароону кийинкиге калтырат. Ишти кароонун күнү, убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай түрдө кабарланган ишке катышуучу жактардын кассациялык инстанциядагы соттун жыйналышына келбегендиги ишти териштирүүгө тоскоол болбойт. Эгерде кассациялык инстанциядагы соттун пикири боюнча процесстин катышуучусунун келүүсү талап кылынса, ишти кароо кийинкиге калтырылышы мүмкүн.</p>

Ишти кароо таргинин өзгөчөлүктөрү	<p>Сот тараптардын түшүндүрүүсүн угуп, зарыл болгондо иштеги далилдерди жарыялайт жана жаңыдан берилген далилдерди иликтейт. Тараптар күбөлөрдү чакыруу жана суракка алуу жөнүндө, башка далилдерди талап кылуу жөнүндө өтүнүч билдирүүгө укуктуу.</p> <p>Сот апелляциялык чечимди же аныктаманы кабыл алганда өзүнүн актысында апелляциялык инстанциядагы соттун жыйналышына чакыртылбаган, бирок биринчи инстанциялык сотто суралган жактардын сотто жарыя кылынган көрсөтүүлөрүнө шилтеме кылууга укуктуу. Эгерде бул көрсөтүүлөрдү тараптар талашса, аларды берген жактар апелляциялык инстанциядагы сотто суракка алынууга тийиш.</p> <p>Далилдер иликтенгенден кийин төрагалык кылуучу ишке катышуучу жактардан соттук териштирүүнү толуктоо боюнча өтүнүчтөрү тууралуу сурайт. Сот бул өтүнүчтөрдү чечет жана соттук жарыш сөзгө өтөт.</p>	<p>Кассациялык даттанууну (сунуштаманы) кароо ЖПКнын 40 - главада каралган алып салуулар жана толуктоолор менен апелляциялык инстанциядагы эрежелер боюнча жүргүзүлөт.</p> <p>Кассациялык инстанциядагы сотто ишти кароодо, эгерде сот тарабынан башкача тартип каралбаса, иш боюнча баяндама менен судья-баяндамачы, андан кийин даттануу (сунуштама) берген жактар жана ишке катышуучу башка жактар сөз сүйлөйт. Андан кийин сот сот актысын кабыл алуу үчүн кеңешүү бөлмөсүнө кетет.</p>
-----------------------------------	---	---

<p style="text-align: center;">Ишти кароонун чектери</p>	<p>Сот биринчи инстанциядагы соттун чечиминин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн апелляциялык даттануунун (сунуштаманын) чегинде текшерет. Бул учурда апелляциялык инстанция даттануунун (сунуштаманын) укуктук жүйөлөрүнө байланбайт. Апелляциялык инстанциядагы сот жаңы фактыларды аныктоого жана жаңы далилдерди иликтөөгө, иштин материалдарындагы бар болгон далилдерге жаңы баа берүүгө укуктуу. Апелляциялык инстанциядагы сотто доонун предметин өзгөртүүгө, доо талаптарынын өлчөмүн көбөйтүүгө, доонун негиздерин өзгөртүүгө, ошондой эле тосмо доону берүүгө жол берилбейт.</p>	<p>С сот иште бар болгон материалдар боюнча даттануунун (сунуштаманын) далилдеринин чегинде биринчи жана апелляциялык инстанциядагы соттордун материалдык жана процесстик укуктун нормаларын колдонуусунун тууралыгын текшерет. Кассациялык инстанциядагы сот кассациялык даттануунун (сунуштаманын) укуктук негиздерине байланбайт.</p>
<p style="text-align: center;">Соттун чечиминин аткарылышынын</p>	<p>Биринчи инстанциядагы соттун чечимине даттануу мөөнөтү калыбына келтирилген учурда апелляциялык инстанция соттун чечимин аткарууну апелляциялык даттануу (сунуштама) чечилгенге чейин токтотуп турууга укуктуу.</p>	<p>Кассациялык инстанциядагы сот даттануу (сунуштама) берген адамдын арызы боюнча кассациялык даттануу чечилгенге чейин соттук актыларды аткарууну токтотуп турууга укуктуу.</p>
<p style="text-align: center;">Доону камсыз кылуу</p>	<p>Ишке катышуучу жактардын арызы боюнча апелляциялык инстанциядагы сот ЖПК 14-главасында белгиленген эрежелер боюнча доону камсыз кылуу үчүн чараларды көрө алат.</p>	<p style="text-align: center;">-</p>

Соттук коллегиянын ыйгарым укуктары	<p>Апелляциялык инстанциядагы сот төмөнкүлөргө укуктуу:</p> <p>1) биринчи инстанциядагы соттун чечимин өзгөртүүсүз, ал эми даттанууну (сунуштаманы) канааттандырбастан калтырууга;</p> <p>2) биринчи инстанциядагы соттун чечимин толук же айрым бөлүгүндө өзгөртүүгө же аны толук же айрым бөлүгүндө жокко чыгарууга жана жаңы чечим чыгарууга;</p> <p>3) биринчи инстанциядагы соттун чечимин толук же айрым бөлүгүндө жокко чыгарууга жана иш боюнча өндүрүштү токтотууга же болбосо арызды карабастан калтырууга.</p> <p>4) биринчи инстанциядагы соттун чечимин жокко чыгарууга жана ишти соттун ошол же башка курамында жаңыдан кароосуна жөнөтүүгө.</p>	<p>Кассациялык инстанциядагы сот төмөнкүлөргө укуктуу:</p> <p>1) биринчи жана апелляциялык инстанциялардагы соттун актысын күчүндө калтырууга;</p> <p>2) иш боюнча чыгарылган сот актыларынын бирин күчүндө калтырууга;</p> <p>3) биринчи же апелляциялык инстанциялардагы соттун актысын толук же айрым бөлүгүндө жокко чыгарууга же өзгөртүүгө жана эгерде материалдык укуктун нормаларын колдонууда гана ката кетирилсе, ишти жаңыдан кароого бербестен жаңы чечимди кабыл алууга.</p> <p>4) биринчи жана апелляциялык инстанциялардагы соттун актысын толук же айрым бөлүгүндө жокко чыгарууга жана ЖПК <u>220</u>, <u>222</u> жана <u>260</u>-беренелеринде көрсөтүлгөн негиздерге жараша иш боюнча өндүрүштү токтотууга же арызды карабастан калтырууга;</p> <p>5) биринчи жана (же) апелляциялык инстанциядагы соттун актыларын толук же айрым бөлүгүндө жокко чыгарууга жана, эгерде процесстик укуктун нормаларын колдонууда ишти туура эмес чечүүгө алып келген каталар кетирилсе, ишти жаңыдан кароого жиберүүгө.</p> <p>Ишти жаңыдан кароого жиберүүдө кассациялык инстанциядагы сот ишти башка курамда кароонун зарылдыгын көрсөтө алат.</p>
-------------------------------------	--	---

<p style="text-align: center;">Чечимди жокко чыгарууга же өзгөртүүгө негиздер</p>	<p>Биринчи инстанциядагы соттун чечимин жокко чыгарууга же өзгөртүүгө негиз болуп төмөнкүлөр саналат:</p> <p>1) иш үчүн олуттуу мааниси бар жагдайларды толук эмес айкындоо;</p> <p>2) сот тастыкталган деп эсептеген, иш үчүн мааниси бар жагдайлардын далилденбегендиги;</p> <p>3) соттун чечимде баяндалган тыянактарынын иштин жагдайларына дал келбегендиги;</p> <p>4) процесстик укуктун нормаларын бузуу же материалдык укуктун нормаларын туура эмес колдонуу.</p>	<p>Кассациялык тартипте жокко чыгаруунун же өзгөртүүнүн негиздери болуп төмөнкүлөр саналат:</p> <p>1) материалдык укуктуу туура эмес колдонуу;</p> <p>2) ЖПК <u>367</u> жана <u>368</u>-беренелеринде каралган процесстик укуктун ченемдерин олуттуу бузуу.</p> <p>Сот актысы формалдуу негиздер боюнча жокко чыгарылышы мүмкүн эмес.</p>
--	--	---

<p style="text-align: center;">Ишти жаңы кароого жиберүү менен чечимди жокко чыгаруу</p>	<p>Биринчи инстанциядагы соттун чечими жокко чыгарылууга, ал эми иш жаңыдан кароого жиберилүүгө тийиш, эгерде:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) иш сот тарабынан мыйзамсыз курамда каралса; 2) соттун чечимине судья кол койбосо же соттун чечиминде көрсөтүлгөн судьядан башка судья кол койсо; 3) иште сот жыйналышынын протоколу жок болсо; 4) соттун чечимин кабыл алууда кеңешүү бөлмөсүнүн жашыруундуулугу жөнүндө эрежелер бузулса; 5) иш сот тарабынан сот жыйналышынын убактысы жана орду жөнүндө кабардар болбогон ишке катышуучу жактардын кимдир бирөөсү жокто каралса; 6) ишти кароодо сот өндүрүшү жүргүзүлүүчү тил жөнүндө эреже бузулса; 7) сот ишке катышууга тартылбаган жактардын укуктары жана милдеттери жөнүндө чечим кабыл алса; 8) иш ЖПКнын 28-бер. белгиленген сотко караштуулук эрежелерин бузуу менен каралса. 	<p>Биринчи жана апелляциялык инстанциядагы соттордун актылары ЖПК 341-бер. каралган негиздер боюнча процесстик укуктардын ченемдери олуттуу бузуулар менен байланыштуу жокко чыгарылат.</p> <p>Процесстик укукту башка бузуулар болгондо, эгерде бул бузуулар ишти туура эмес чечүүгө алып келсе, сот чечими ишти жаңыдан кароого жиберүү менен жокко чыгарылууга тийиш.</p>
<p style="text-align: center;">Материалдык укуктун ченемдерин туура эмес колдонуу</p>	<p>Материалдык укуктун нормалары туура эмес колдонулду деп эсептелет, эгерде сот:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) колдонулууга жатуучу мыйзамды колдонбосо; 2) колдонулууга жатпай турган мыйзамды колдонсо; 3) мыйзамды туура эмес түшүндүрмөлөсө. 	<p>Материалдык укуктун нормалары туура эмес колдонулду деп эсептелет, эгерде сот:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) колдонулууга жатуучу мыйзамды колдонбосо; 2) колдонулууга жатпай турган мыйзамды колдонсо; 3) мыйзамды туура эмес түшүндүрмөлөсө.

Соттук акты	<p>ЖПК <u>338-беренесинин</u> 2-пунктунда (жаңы чечим чыгаруу менен соттун чечимин толук же жарым жартылай өзгөртүү же жокко чыгаруу) каралган учурларда, апелляциялык инстанциядагы соттун актысы биринчи инстанциядагы соттун чечимин толук же айрым бөлүгүндө алмаштырган Кыргыз Республикасынын атынан чечим формасында чыгарылат. ЖПК <u>338-беренесинин</u> 1, 3 жана 4-пункттарында (соттун чечимин өзгөртүүсүз калтыруу, иш боюнча өндүрүштү токтотуу, доону кароосуз калтыруу, ишти жаңыдан кароого жиберүү) каралган учурларда апелляциялык инстанциядагы сот аныктама чыгарат. Апелляциялык инстанциядагы соттун актылары чыгарылган учурдан баштап мыйзамдуу күчүнө кирет, бирок Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегиясында кассациялык тартипте кайра каралышы мүмкүн.</p>	<p>Кассациялык даттанууну (сунуштаманы) ЖПК <u>365-беренесине</u> ылайык кароонун натыйжалары боюнча кабыл алынган кассациялык инстанциядагы соттун актысы Кыргыз Республикасынын атынан токтом формасында чыгарылат. Биринчи же апелляциялык инстанциядагы соттун актысы толук же айрым бөлүгү жокко чыгарылган же өзгөртүлгөн учурда жана жаңы чечим кабыл алынганда кассациялык инстанциянын токтому Кыргыз Республикасынын атынан чыгарылат. Бардык башка учурларда кассациялык инстанциядагы соттун актысы аныктама формасында кабыл алынат.</p>
-------------	--	---